

METODOLOGIA DE CENSOS ANTICS

1. Introducció

L'Institut d'Estadística de les Illes Balears (Ibestat), atenent les demandes de nombrosos usuaris, ha recopilat la sèrie històrica de dades censals (1768-1981) referides a les Illes Balears que completa la informació, ja facilitada en la web, dels censos posteriors.

A Espanya els censos tenen una llarga tradició històrica. Avui es defineix el *cens de la població* com una operació estadística de competència estatal i periodicitat decennal, l'objectiu principal de la qual és recollir les característiques demogràfiques, socials i econòmiques de la població. No sempre ha estat així: en la seva etapa més primitiva es poden trobar antecedents de com per complir diferents objectius polítics es confeccionaven llistes de la població o de part de la població. Inicialment aquestes actuacions tenien un àmbit local però ja en el segle XVI es poden trobar els primers treballs estadístics amb una ambició més universal. Els primers censos eren "llestes" que obeïen a interessos, en general, relacionats amb una voluntat recaptatòria; no cercaven conèixer la població sinó obtenir una relació dels veïns amb l'objectiu de distribuir els impostos o dels recursos humans disponibles per a alguna finalitat, per exemple militar.

2. Fonts

Per poder dur a terme aquest treball s'han consultat les publicacions de cada cens, a partir de les quals l'Ibestat ha seleccionat la informació referida a l'arxipèlag balear i, posteriorment, quan ha estat possible, l'ha informatitzat o, si no ha estat possible, ha bolcat la informació en un full de càlcul.

A mitjan segle XVIII es du a terme el que s'ha catalogat com a primer cens espanyol modern. Aquest cens, conegut com a **cens del comte d'Aranda (1768)**, presenta algunes de les característiques pròpies dels censos moderns: la finalitat era conèixer la població, s'elabora un formulari únic que havien de respondre totes les diòcesis, s'adreça a tota la població (inclosos l'estament nobiliari i l'eclésiàstic) i s'estableix la prohibició de fer-ne públiques les dades individuals. Els manuscrits originals s'han perdut, de manera que per a l'edició facsímil que publicà l'INE el 1999 es va recórrer a la còpia incompleta que el 1773 la Real Acadèmia de la Història havia ordenat fer. Aquell fons documental reproduït per l'INE és la font que l'Ibestat ha fer servir per confeccionar la taula que es publica d'aquest cens.

Els resultats del cens d'Aranda es consideraren poc fiables i aconsellaren que el 1786 el senyor José Moñino y Redondo, **comte de Floridablanca** i ministre de Carles III, dictàs una reial ordre per la qual es disposava la realització d'un nou cens. Un fet destacable d'aquest cens fou que es dictà una ordre perquè abans d'iniciar el cens els intendants de les diferents províncies fessin una relació de tots els pobles (antecedent de l'actual nomenclàtor) amb la finalitat de disposar d'un inventari de tots els pobles de la corona i facilitar el control de la recollida de la informació. Les dades referides a les Balears del cens de Floridablanca s'han obtingut de la transcripció realitzada per l'INE d'acord amb la documentació localitzada en l'Arxiu de la Reial Acadèmia de la Història, la Biblioteca del Palau Reial, la Biblioteca Nacional i altres arxius provincials.

El **cens de Godoy** (1797) fou el darrer del segle XVIII. Segueix les mateixes directrius dels anteriors i es publicà el 1801. Els manuscrits originals es van perdre i només existeix un resum

provincial (o d'intendències) del qual s'ha seleccionat una taula per edat i estat civil i una altra d'ocupacions. El cens de Godoy no tingué continuïtat fins a la meitat del segle següent, perquè la inestabilitat política d'aquells anys impedí la realització de nous recomptes de població, encara que se'n van fer alguns d'escassa fiabilitat i amb un caràcter més localista, coneguts com a *censos de policia*.

Els censos de la segona meitat del segle XIX (1857, 1860, 1877, 1887 i 1897) incorporaren avanços importants, tant en la recollida de la informació com en el volum d'informació proporcionada. En aquest període els censos eren organitzats i controlats per un organisme estadístic integrat en l'estructura administrativa de l'Estat: el 1856 es creà la Comissió d'Estadística del Regne, que el 1857 canvià el nom pel de Junta d'Estadística, i el 1870 es creà l'Institut Geogràfic, que tres anys després assumí les tasques de la Junta d'Estadística i passà a denominar-se Institut Geogràfic i Estadístic.

En el segle XX es continuaren introduint millores tant pel que fa a la recollida de la informació i el tractament de les dades com a les classificacions utilitzades i la difusió de resultats i el detall territorial. Des del 1900 hi ha hagut censos de població cada deu anys sense cap excepció, i en els censos de 1970 i 1981 la informació es recollí a partir d'una mostra. L'Institut Geogràfic i Estadístic es transformà l'any 1901 en una direcció general dependent del Ministeri de Treball i a partir de llavors es produïren diversos canvis fins que el 1945 es creà l'Institut Nacional d'Estadística. Tots els censos del segle XX s'han duit a terme sota la supervisió de l'òrgan estadístic nacional del moment.

Població

Les dades incloses en aquesta publicació es refereixen a la població balear, encara que el criteri de classificació seguit no sempre ha estat el mateix. En el cens d'Aranda es comptabilitzen els veïns de les parròquies i en el cens de Floridablanca es fa referència a "ànimes".

En el cens de 1857 s'introduí la classificació de la població per municipis segons la seva situació de residència (establerta i transeünt) i es proporcionaven xifres agregades de la població de dret i de fet. Els anys 1857 i 1860 s'entenia per població de fet la població establerta més la qualificada de transeünt en el moment censal, mentre que la població de dret quedava delimitada a la present ("establerta") en el moment censal. En el cens de 1887 es classificava com a població de dret els habitants presents en el territori de referència en la data de referència censal més els absents, i com a població de fet, els habitants presents en el territori de referència en la data de referència censal més els transeünts. Aquesta classificació (situació de residència de la població) es va mantenir en tots els censos posteriors fins al 1991. En el cens del 2001, desaparegué.

Els censos de mitjan segle XIX i fins al cens de 1950 classificaven les característiques demogràfiques de la població de fet. A partir de 1960 es refereixen a la població de dret.

3. Àmbit temporal

En aquesta recopilació es recullen dades dels censos moderns (des de mitjan segle XIX fins al cens de 1981). A més, s'hi inclouen diverses taules amb dades de censos anteriors, com ara el d'Aranda (1768), el de Floridablanca (1787) i el de Godoy (1797).

Els censos primitius s'elaboraven obeint l'interès governamental del moment i no tenien una periodicitat fixada. El 1858 el Reial decret que ordenava la realització del cens de 1860 va

establir l'obligació d'elaborar-ne un cada cinc anys, però, seguint recomanacions internacionals, el 1863 aquest interval va passar a ser decennal. El següent cens hauria d'haver estat del 1870, però la inestabilitat política del moment no ho va permetre fins al 1877, cens al qual varen seguir els de 1887 i de 1897.

El 1887 es va promulgar una llei que va establir que a partir de 1900 els censos havien de fer-se amb una periodicitat decennal, en els anys acabats en zero i amb referència al 31 de desembre. Posteriorment, per acord internacional, es va establir que es fessin en els anys acabats en 1 (censos de 1981, 1991, 2001 i 2011). El cens de 1857 té com a data de referència el 21 de maig; el de 1860, el 23 de desembre; els censos de 1877 a 1970, el 31 de desembre, i el de 1981, l'1 de març.

4. Àmbit territorial

La majoria de taules proporcionen xifres per al conjunt de les Illes Balears, i poques vegades es descendeix a l'àmbit municipal, encara que en els censos del segle xx el nombre de preguntes incorporades s'amplia notablement de cens a cens. La desagregació territorial amb la qual es van publicar els resultats dels censos de 1991 i de 2001 només va ser possible per la manera com es va recollir la informació i perquè es disposava dels fitxers corresponents que van permetre fer-ne una explotació més detallada.

Els municipis es presenten en les taules amb els topònims actuals. En el cas que en la sèrie històrica un municipi s'hagi agregat o desagregat d'un altre existent en l'actualitat, la manera de presentar-lo és mitjançant la unió o la separació del topònim. Per exemple, en els censos de 1857 a 1920 el municipi d'Alaró estava format pel que avui és Alaró i Consell: en les taules d'aquests anys apareix (agregat) Alaró + Consell.

Seguint amb l'exemple anterior, en la taula resum de l'evolució de la població segons els censos per municipi, les sèries es presenten de la manera següent: en els censos de 1857 a 1920, hi figura una xifra de població en el literal (agregat) Alaró + Consell i en els censos posteriors apareix un punt (no aplicable). A partir de 1930, en el literal "Alaró" i en el de "Consell" hi figura una dada de població, i en les dades anteriors a 1930 hi figura un punt (no aplicable). Es proporciona una llista amb els canvis experimentats en les grandàries territorials dels municipis:

MUNICIPI	Cens	Grandària	Literal en la publicació
MUNICIPIS DE MALLORCA			
<i>ALARO</i>			
Alaró	1857 a 1920	Alaró+ Consell	(Agregat): Alaró+ Consell
Alaró	Des del 1930	Alaró	Alaró
Consell	Des del 1930	Consell	Consell
<i>ARTÀ</i>			
Artà	1857	Artà+ Capdepera	(Agregat) Artà+ Capdepera
Artà	Des del 1860	Artà	Artà
Capdepera	Des del 1860	Capdepera	Capdepera

<i>ESTABLIMENTS</i>			
Establiments	1857 a 1910	Establiments	(Desagregat) Establiments
<i>PALMA</i>			
Palma	1857 a 1910	Palma sense Establiments	(Desagregat) Palma sense Establiments
Palma	Des del 1920	Palma amb Establiments	Palma
<i>PETRA</i>			
Petra	1857 a 1981	Petra+Ariany	(Agregat) Petra+Ariany
Petra	Des del 1991	Petra	Petra
Ariany	Des del 1991	Ariany	Ariany
<i>MANACOR</i>			
Manacor	1857 a 1887	Manacor+ Sant Llorenç	(Agregat) Manacor+Sant Llorenç
Manacor	Des del 1897	Manacor	Manacor
Sant Llorenç	Des del 1897	Sant Llorenç	Sant Llorenç
<i>SANTANYÍ</i>			
Santanyí	1857 a 1920	Santanyí+ Ses Salines	(Agregat) Santanyí+Salines, Ses
Santanyí	Des del 1930	Santanyí	Santanyí
Ses Salines	Des del 1930	Ses Salines	Salines, Ses
<i>SELVA</i>			
Selva	1857 a 1920	Selva+ Mancor	(Agregat) Selva + Mancor
Selva	Des del 1930	Selva	Selva
Mancor	Des del 1930	Mancor	Mancor de la Vall
<i>SENCELLES</i>			
Sencelles	1857	Sencelles+ Costitx	(Agregat) Sencelles+ Costitx
Sencelles	Des del 1860	Sencelles	Sencelles
Costitx	Des del 1860	Costitx	Costitx
<i>SINEU</i>			
Sineu	1857 a 1920	Sineu+ Lloret	(Agregat) Sineu + Lloret
Sineu	Des del 1930	Sineu	Sineu
Lloret de V.	Des del 1930	Lloret	Lloret de Vistalegre
MUNICIPI DE MENORCA			
<i>MAÓ</i>			
Maó	1857 a 1860	Maó+ Sant Lluís+ Es Castell	(Agregat) Maó+ Sant Lluís+ Castell,es
Maó	1877 a 1900	Maó+ Sant Lluís	(Agregat) Maó+ Sant Lluís

Maó	Des del 1910	Maó	Maó
Sant Lluís	Des del 1910	Sant Lluís	Sant Lluís
Es Castell	Des del 1877	Es Castell	Castell, Es
MERCADAL			
Es Mercadal	1857 a 1981	Es Mercadal+ Es Migjorn	(Agregat) Mercadal,Es+ Migjorn, Es
Es Mercadal	Des del 1991	Es Mercadal	Mercadal, Es
Es Migjorn	Des del 1991	Es Migjorn	Migjorn, Es
MUNICIPIS D'EIVISSA-FORMENTERA			
EIVISSA			
Eivissa	1857 a 1860	Eivissa	Eivissa
Eivissa	1877 a 1887	Eivissa+ Formentera	(Agregat) Eivissa-Formentera
Eivissa	Des del 1897	Eivissa	Eivissa
Formentera	1857 a 1860	Formentera	Formentera
Formentera	Des del 1897	Formentera	Formentera